

TURINYS

Pratarmė	15
Ižanga	21

I. PRIEŠAI

1. Mokinys	25
2. Meistras	37

II. Raudonųjų žaidimai

3. Komunizmo triumfas	53
4. „Žmogus raketa“	62
5. Atominis sprendimas	71
6. Operacija „Anadyr“	82
7. Atvira jūra	94

III. Abejonių gniaužtai

8. Berlyno įkaitas	107
9. Pradžia	117
10. Medaus mėnuo	126
11. „Nušluokite juos“	137
12. Blokada	149

IV. Tiesos akimirka

13. Naktis Maskvoje	163
14. Klajonės tamsoje	173
15. Medinis peilis	187
16. Amerikiečiai puola!	199

V. Juodasis šeštadienis

17. Turkijos liūnas	211
18. Prarandant kontrolę	221
19. „Taikiny sunaikintas!“	231
20. Slapti susitikimai	242
21. Bermudų trikampis	253

VI. Prisikėlimas iš mirusiųjų

22. Sekmadienio išgastis	271
23. Nugalėtojai ir nugalėtieji	284
24. Pasipiktinimas	296

VII. Susitarimas

25. Neįmanoma misija	311
26. Atgal prie barikadų	326
27. Padėkos diena	338

Epilogas	347
----------	-----

<i>Literatūros nuorodos</i>	353
-----------------------------	-----

vienintelis būdas išgelbėti šalį. Vašingtono nesustabdys praėjusiais metais žlugęs išsilapinimas [Kiaulių įlankos] Chirono paplūdimyje“, – pasakė Chruščiovas ir pasiteiravo nustebusio Gromykos nuomonės. Užsienio reikalų ministro entuziazmas nesiliejo per kraštus, bet jis kol kas nebuvo Prezidiumo narys ir nepriklausė pačiai SSRS vadovybės viršūnėlei, todėl labai atsargiai išsakė abejones. „Būsiu atviras, mūsų raketų su atominiais užtaisais dislokavimas Kuboje sukels politinį sprogamą Vašingtone“, – vėliau prisiminimuose apie savo atsakymą rašė Gromyka. Sovietų Sąjungos vadovas tokiais žodžiais neapsidžiaugė, bet nepuolė ministro peikti. Patylėjęs jis patikino: „Branduolinio karo mums nereikia ir jo nepradėsime.“ Gromyka pajuto palengvėjimą.¹⁰³

Atominio karo nesiekęs Chruščiovas ryžosi idėjai, balansavusiai ties branduolinės prarajos riba, nes ji atrodė kaip vienintelis įmanomas sprendimas dviem užsienio politikos imperatyvams, su kuriais jis tuo metu buvo susidūręs. Sovietų lyderis privalėjo padėti naujiesiems Kubos komunistams ir rasti atsakymą į JAV pranašumą vystant raketines technologijas. Chruščiovas viešai skelbėsi komunizmo gynėju visame pasaulyje ir tvirtino, kad SSRS turimos raketos geresnės už amerikietiškasias. Atėjo laikas žodžius paversti darbais.

ATOMINIS SPRENDIMAS

Chruščiovas rado sprendimą ir pradėjo beatodairiškai jo siekti. Sovietų lyderis grįžo iš Bulgarijos ir jau kitą dieną, 1962 m. gegužės 21-ąją, sušaukė Gynybos tarybos posėdį. Jai priklausė partijos viršūnėlė ir vyriausybės nariai. Taip pat dalyvavo naujasis SSRS strateginių raketinių pajėgų vadas maršalas Sergejus Biriuzovas.

Sovietų Sąjungos vadovas pristatė ataskaitą apie ką tik pasibaigusią kelionę ir perėjo prie Kubos klausimo. Vėliau Chruščiovas prisiminimuose rašė: „Pasakiau, kad būtų kvaila laukti neišvengiamos antrosios invazijos ir tikėtis, jog ji bus taip pat prastai organizuota bei įvykdyta kaip pirmoji. Perspėjau, kad antrasis įsiveržimas į salą baigsis neišvengiamu Fidelio sutriuškinimu, ir tik mes galime užkirsti kelią šiai katastrofai.“ Tada pirmasis sekretorius pristatė savo planą dislokuoti vidutinio ir tarpinio nuotolio balistines raketas saloje. „Jos padės apginti Kubą ir išlygins „galios pusiausvyrą“, apie kurią taip mėgsta kalbėti Vakarai“, – praėjus daugeliui metų prisiminė jis.¹⁰⁴

Trumpame tos dienos posėdžio protokole buvo nurodyta, kad vyko diskusijos apie „pagalbą Kubai“. Galima spėti, kad Chruščiovas oficialiai pasiūlė aptarti salos gelbėjimą, o ne gilintis į sovietų ir amerikiečių branduolinių arsenalų bei raketų pajėgumų skirtumus ir ieškoti šių uždavinių sprendimų. Centro komiteto bendrojo skyriaus vedėjas Vladimiras Malinas asmeninėse susitikimo pastabose pasižymėjo: „Kaip padėti Kubai išgyventi.“ Iš jų, be kita ko, matyti, kad Chruščiovo pasiūlytam problemos sprendimui niekas neprieštaravo. Tačiau Gynybos tarybos sekretorius

generolas pulkininkas Semionas Ivanovas taip pat žymėjosi diskusijų eiga ir savo posėdžio užrašuose nurodė, kad bent jau Ministrų Tarybos pirmasis pavaduotojas Anastasas Mikojanas išsakė prieštaravimus siūlymui „Kuboje dislokuoti mūsų raketas ir karius“.¹⁰⁵

Mikojanas savo nepritarimą teikiamam siūlymui išsakė Chruščiovui prieš posėdį. Ministrų Tarybos pirmininko pirmasis pavaduotojas būgštavo, kad apie raketas sužinoję amerikiečiai negalės toleruoti pašonėje esančios branduolinės grėsmės, smogs paleidimo aikštelėms ir nužudys jas saugančius sovietų kareivius. „Ką darysime tokiu atveju? Ar atsakysime užpuldami JAV teritoriją?“ – klausė Mikojanas. SSRS vadovas neneigė kylančio pavojaus. „Aš turėjau tokių pačių minčių. Net pasakiau, kad šis žingsnis, nevyniojant žodžių į vatą, vertintinas kaip pavojingas ir nutrūktgalviškas. Planas buvo rizikingas, nes mūsų troškimas apginti Kubą galėjo sukelti precedento neturintį atominį karą. Privalėjome visomis jėgomis ieškoti būdų jo išvengti, nes tyčia tokio konflikto siekti galėjo tik pavojingas avantiūristas“, – vieną iš pokalbių su savo pirmuoju pavaduotoju prisiminė Chruščiovas. Sovietų lyderis suvokė karo pavojų, žinojo, kad jis bus branduolinis, bet tikėjo, jog rizika pasiteisins ir jam pavyks išsisukti.

Chruščiovas nesėkmingai bandė įtikinti Mikojaną. „Jei raketas nugabentume ir dislokuotume greitai bei paslapčia? – klausė jis savo pirmojo pavaduotojo per asmeninį pokalbį, vykusį po vizito į Bulgariją. – Tada informuosime amerikiečius. Iš pradžių pranešime diplomatiniais kanalais, paskui – viešai. Nuleisime juos ant žemės. Sukursime pusiausvyrą, tolygią mūsų ir JAV jėgų balansui. Agresija prieš Kubą nulems smūgį jų pačių teritorijai. Amerikiečiams teks atsakyti planų įsiveržti į salą.“ Mikojano tai neįtikino. „Pavojinga, – pasakiau jam. – Tokius veiksmus labai sunku nuslėpti. Jei mus pastebės?“ – vėlesniuose prisiminimuose pasakojo jis. Abi puses tenkinančio atsakymo nebuvo.¹⁰⁶

1962 m. gegužės 21 d. pergalę visgi šventė Chruščiovas. Likę sovietų vadovybės nariai tylėjo arba palaikė pirmąjį sekretorių, todėl jis nesunkiai įveikė Mikojaną, kuris vėliau prisiminė buvęs vieninteliu pasipriešinusiui šiam Chruščiovo pasiūlymui. Gynybos taryba, kurios posėdis taip pat buvo CK prezidiumo susitikimas, nusprendė pradėti pasirengimą branduolinėmis galvutėmis ginkluotų raketų dislokavimui Kuboje. SSRS vadovybės aptartos ir patvirtintos priemonės popieriuje įvardytos glaustai: „Naudojimui parengti atominę ginkluotę. Ją nugabenti slapta. Paviesti vėliau. Raketas kontroliuojame mes. Vykdomė puolimo politiką.“ Taryba taip pat

nusprendė pradėti derybas su Castro'u dėl tarpusavio gynybos sutarties.¹⁰⁷

Nuo to laiko, kai 1957 m. Chruščiovas sutriuškino jo valdymui pasipriešinusius senosios gvardijos narius ir 1958-ųjų pavasarį tapo partijos bei vyriausybės vadovu, retas išdrįsdavo paprieštarauti sovietų lyderio sprendimams partijos ir valstybės reikalais. Mikojanas, partinę karjerą pradėjęs vadovaujant Leninui ir išgyvenęs Stalino valdymą, buvo paskutinis iš senųjų komunistų vyriausybėje, vienintelis, galėjęs užduoti Chruščiovui klausimų ar diskutuojant atvirai paprieštarauti jo nuomonei. Visi kiti, į postus paskirti sovietų vadovo, mieliau neišsakydavo savo minčių garsiai, kaip, pavyzdžiui, Andrejus Gromyka, ypač vengė kritikuoti Chruščiovo idėjas ir vis rizikingesnę elgesį vidaus bei užsienio politikoje. Diktatoriškas valdymo būdas teikė beveik nevaržomą laisvę greitai, ryžtingai ir lanksčiai reaguoti į krizes ir tuo pat metu – dideles galimybes jas sukelti. Liko tikėtis, kad vadas mokės ne tik prisidaryti bėdų, bet ir iš jų išbristi.

* * *

Chruščiovas įpareigojo gynybos ministrą maršalą Rodioną Malinovskį ir strateginių raketinių pajėgų vyriausiąjį vadą maršalą Biriuzovą įvertinti raketų ir branduolinių galvučių pervežimo į Kubą trukmę ir tokios operacijos mastą.

Sovietų Sąjungos vadovas pasitikėjo 63-erį Malinovskiu, su kuriuo susipažino per Antrąjį pasaulinį karą. Stambaus sudėjimo ir apskrito veido maršalas buvo tiesmukas karininkas, kovojęs prieš Francisco'o Franco'o pajėgas Ispanijos pilietiniame kare, pasižymėjęs mūšiuose prie Stalingrado, vadovavęs jo gimtają Ukrainą išlaisvinusiai armijų grupei ir karą Europoje baigęs užimdamas Vieną. 1957 m. Chruščiovas nusprendė pakeisti gynybos ministrą Georgijų Žukovą, kuris garsėjo savarankišku mąstymu. Jis pasirinko Malinovskį ir nuo to laiko naujasis ministras tapo artimiausiu sovietų lyderio bendražygiu vykdant skausmingą ginkluotųjų pajėgų reformą. Kareivių skaičius buvo stipriai sumažintas, o lėšos paimtos iš įprastinių kariuomenės rūšių ir nukreiptos naujai sukurtoms raketinėms pajėgoms.¹⁰⁸

Malinovskis įsakė vienam iš gegužės 21 d. posėdžio dalyvių, generolui pulkininkui Semionui Ivanovui, Gynybos tarybos sekretoriui ir Generalinio štabo pagrindinės operacijų valdybos vadui, parengti operacijos vykdymo pasiūlymą. Generolas pulkininkas po susitikimo grįžo į vadavietę. Vienas jo pavaldinių, 43-erį generolas majoras Anatolijus Gribkovas, iškart

suprato, kad nutiko kažkas ypatinga. „Savo tiesioginį vadovą pažinojau seniai, bet pirmą kartą mačiau jį tokį susijaudinusių“, – prisiminė Gribkovas. Ivanovas jam padavė posėdžio užrašus ir paprašė jaunojo generolo jais remiantis parengti dislokavimo operacijos pasiūlymo projektą. Užduotis buvo tokia slapta, kad Gribkovui buvo leista pasitelkti vos du tiesioginius pavaldinius.

Reikėjo dirbti be sekretoriato pagalbos. „Darbuotis be mašininkės. Tik jūs trys. Daugiau niekas neturi teisės sužinoti apie dokumentą“, – įsakė Ivanovas.¹⁰⁹

Slaptą užduotį reikėjo atlikti kuo greičiau. „Pamiršome laiką ir kibome į darbą“, – praėjus daugeliui metų prisiminimuose rašė Gribkovas. Jis kartu su padėjėjais septynių puslapių projektą parengė per dvi dienas. Siūlyta Kuboje dislokuoti iš viso 44 tūkst. kareivių bei karininkų ir 1 300 civilių. Šis didžiulis žmonių skaičius buvo reikalingas, nes siunčiamos ginkluotės, įrangos ir atsargų kiekiai buvo ne mažiau įspūdingi. Gribkovas apskaičiavo, kad žmonėms ir kroviniams pervežti į salą reikės 70–80 laivų. Specialiosios paskirties armijos junginį, oficialiai pavadintą Sovietų pajėgų Kuboje grupe, turėjo sudaryti visos kariuomenės rūšys: laivynas, oro, oro gynybos ir sausumos pajėgos. Pagrindinė jos užduotis – padėti dislokuoti ir ginti keturis raketų pulkus. Du iš jų buvo apginkluoti 24 paleidimo įtaisais, sukonstruotais Michailo Jangelio ir skirtais vidutinio nuotolio raketoms R-12, kiti du – 16 paleidimo įtaisų, skirtų tarpinio nuotolio raketoms R-14. Iš viso 40 įtaisų turėjo būti aprūpinti 60 raketų su 60 kovinių užtaisų.

Gynybos taryba Malinovskį ir Biriuzovą įpareigojo nustatyti operacijos trukmę. Gribkovas siūlė raketas į Kubą siųsti nuo liepos pradžios dviem etapais. Visas armijos junginys salą galėjo pasiekti rugsėjį. Plano autoriai prognozavo, kad raketos R-12, naudojančios surenkamuosius paleidimo įtaisus, kovinę parengtį galėjo pasiekti per dešimt dienų nuo atgabenimo į dislokacijos vietą. R-14 paleidimo platformų statyba vis dėlto turėjo užtrukti apie keturis mėnesius. Taigi R-12 galėtų būti panaudotos 1962 m. rugsėjį, o R-14 – gruodžio pabaigoje. Projekte Gribkovas su padėjėjais išsamiai išvardijo siunčiamą ginkluotę, įrangą ir karinius vienetus, taip pat jie pasiūlė ypač slaptos operacijos pavadinimą – „Anadyr“.¹¹⁰

Gribkovas taip ir neatskleidė, kam šovė į galvą mintis sovietų pajėgų dislokavimą atogrąžų saloje užkoduoti Sibire esančios upės vardu. Anadyris teka Čiukčių pusiasalyje, kurį nuo Aliaskos skiria nedidelis sąsiauris. Bet kuriuo atveju pasirinkimas liudija apie rimtą plano autorių požiūrį į

operacijos slaptumą. Pats sumanymas buvo nepaprastai drąsus ir sunkiai įgyvendinamas. Į Kubą siekta slapta atgabenti ir dislokuoti 40 paleidimo įtaisų, 60 raketų, 60 branduolinių kovinių galvučių ir 45 tūkst. karių bei aptarnaujančiųjų darbuotojų. Beveik neįgyvendinama misija. Vis dėlto gynybos ministras Rodionas Malinovskis nedvejodamas pasirašė Gribkovo parengtą operacijos projektą. Chruščiovo spontaniška idėja pavirto smulkmenišku armijos planu. Ginkluotosios pajėgos pasiryžo eiti iki galo ir saloje įsteigti visavertę karinę bazę. Siūlomas armijos junginio pavadinimas – SSRS ginkluotųjų pajėgų Kuboje grupė – atkartoją suteiktą sovietų pajėgoms Rytų Vokietijoje. Akivaizdu, kad ketinta perstumti Sovietų Sąjungos karinę sieną labai toli į Vakarų, iki pat Karibų.¹¹¹

Gegužės 24 d. maršalas Malinovskis pristatė Gribkovo parengtą pasiūlymą Centro komiteto prezidiumui, kurį sudarė didžioji dalis Gynybos tarybos narių. Diskusijose dalyvavo Chruščiovas ir kiti svarbiausi Sovietų Sąjungos vadovai, be kita ko, *de facto* antrasis žmogus partijoje Frolas Kozlovas, Leonidas Brežnevas, būsimasis sovietų lyderis, tuo metu užėmęs neįtakingą Aukščiausiosios Tarybos (marionetinio šalies parlamento) pirmininko postą, Aleksejus Kosyginas, būsimasis premjeras valdant Brežnevui ir tuo metu pirmasis Chruščiovo pavaduotojas vyriausybėje, ir Anastasas Mikojanas, kitas pirmasis Chruščiovo pavaduotojas ir vienintelis iš lyderių būrelio, garsiai suabejojęs planu. Šįkart jis vėl mandagiai ir pagarbiai kritikavo sovietų lyderio pagimdytą idėją ir jos pagrindą teikiamą siūlymą.¹¹²

Reaguodamas į Mikojano tolesnius prieštaravimus Chruščiovas į pagalbą pasikvietė maršalą Malinovskį ir pasidomėjo, kiek laiko jam reiktų Kubai užimti. Sovietų lyderis teiravosi ne apie sovietų pajėgų dislokavimo saloje greitį ir jų gebėjimą padėti išvengti amerikiečių įsiveržimo, bet norėjo sužinoti, kiek užtruktų Kubą bandanti okupuoti Jungtinių Valstijų armija. Malinovskis puikiai žinojo, ko iš jo tikimasi, ir prognozavo, kad sugaištų maždaug keturias dienas, ilgiausiai savaitę. „Supranti? – Chruščiovas paklausė Mikojano. – Tai vienintelė išeitis.“ Sovietų Sąjungos lyderis būgštavo dėl Amerikos invazijos ir naudojosi šiuo argumentu, kad priverstų vienintelį jo planui nepritariantį partijos ir vyriausybės narį pakeisti nuomonę. Mikojanas laikėsi savo.

Jis Kuboje viešėjo prieš porą metų ir netikėjo, kad pavyks išsaugoti operacijos slaptumo bei sutrukdyti amerikiečiams aptikti saloje dislokuotas raketas. Mikojanas prisiminė: „Papasakojau, ką mačiau savo akimis 1960 m. Ten nėra miškų paleidimo įtaisams paslėpti, tik pavienės palmės.“

Kitaip sakant, tokie „nuogi medžiai“ be šakų ir su lapais viršūnėje, tęsė jis. Prezidiumo nariai lankėsi Sočyje, atogrąžų kurorte prie Juodosios jūros, ir buvo matę palmes. Jie neturėjo, ką atsakyti. Mikojanas kalbėjo toliau: „Tada pasakiau, kad galime sulaukti pavojingų, net katastrofiškų pasekmių, jei amerikiečiai užpultų mūsų raketas ir viską sunaikintų per porą minučių.“ Jis pasiūlė sovietų vadovybei planuoti tolesnius ėjimus: „Ką darytume tokiu atveju? Nurytume karčią piliulę, apsijuoktume pasaulio akivaizdoje ir greičiausiai prarastume Kubą, kurios labui visą šitą darome? Ar atsakytume branduoliniu smūgiu ir taip sukeltume karą?“¹¹³

Mikojanas sulaukė netikėto palaikymo. Chruščiovas kreipėsi į naujai paskirtą ambasadorių Havanoje Aleksandrą Aleksejevą ir paprašė prisijungti prie diskusijos: „Drauge Aleksejevai, siekdami išgelbėti Kubą ir jos revoliuciją nusprendėme saloje dislokuoti reketas. Ką apie tai manote? Kaip reaguos Fidelis? Ar jis sutiks?“ Netikėtai užkluptas Aleksejevas, buvęs KGB karininkas, o dabar diplomatas ir svarbiausias vyriausybės ekspertas Kubos klausimu, pasitelkė visus turimus diplomatinis gebėjimus ir pažymėjo, kad Castro'as visoje Lotynų Amerikoje inicijavo kampanijas prieš užsienio valstybių karines bazes ir bando priversti amerikiečius palikti Gvantanamo, todėl sutikimas priimti sovietų pajėgas kirstųsi su jo vykdoma politika.

Chruščiovas nereagavo. Maršalas Malinovskis, kurio planui „Anadyr“ nelauktai iškilo grėsmė, perėjo į puolimą ir šaukdamas bandė įbauginti Aleksejevą: „Kas ten per revoliucija, jei jie, kaip sakote, nesutiks? Kovojau Ispanijoje, kur vyko buržuazinė revoliucija, bet net jie priėmė mūsų pagalbą... Socialistinė Kuba neturi jokių priešasčių atsakyti!“ Malinovskis darė išvadą, kad Sovietų Sąjungai bandant padėti kubiečiams išgelbėti socializmą, kaip teigė Chruščiovas, jiems būtų nelogiška atsisakyti priimti sovietų raketas. Naujasis ambasadorius nenorėjo pradėti ideologinės diskusijos ir nutilo. Kozlovas, faktiškai antrasis Komunistų partijos sekretorius, apgynė Aleksejevą: Castro parama drąsiai SSRS vadovo iniciatyvai nėra savaime suprantama. Chruščiovas ambasadoriaus paprašė padėti į Havaną vykstančiai sovietų politinei ir karinei delegacijai įtikinti Castro'ą priimti branduolinėmis galvutėmis ginkluotas raketas.¹¹⁴

Sovietų lyderis pasiūlė šią tokį kompromisą: tęsti pasirengimą operacijai, bet galutinį sprendimą dėl jos pradžios atidėti. „Užteks diskutuoti. Sulauksime Fidelio Castro atsakymo ir nuspręsimė. Siunčiame [maršalą Sergejų] Biriuzovą su specialistais, kurie vietoje įsitikins, ar yra galimybių taip paslėpti raketų paleidimo įtaisus, kad jų neaptiktų lėktuvai“, – Chruščiovas

pasakė Mikojanui. Ivanovas posėdžio užrašuose pasižymėjo: „Prezidiumo nariai ir pasisakę asmenys sutiko su pasiūlymu ir jį patvirtino. Sprendimas: vienbalsiai ir be išlygų patvirtinti operaciją „Anadyr“. Dokumentą saugoti Gynybos ministerijoje. Ratifikuoti sulaukus F[idelio] Castro sutikimo.“ Mikojano kritika davė vaisių ir jis vylėsi, kad Kubos vadovas atsisakys, o Biriuzovas nuspręs, jog Kubos reljefas netinka raketoms paslėpti.¹¹⁵

Prieš baigiant posėdį ir dalyviams išsiskirstant, Chruščiovas pasakė baigiamąją kalbą ir apibendrino savo argumentus už raketų dislokavimą Kuboje. Praėjus dešimtmečiams Aleksejevas taip prisiminė Chruščiovo žodžius: „Amerikiečiai sieks atkeršyti už patirtą pralaimėjimą Chirono paplūdimyje ir įsiverš į salą su savo kariuomene, o ne pasitelkę samdinius. Turime tą liudijančios patikimos informacijos.“ Jis tęsė: „Privalome leisti jiems suprasti, kad užpuolę Kubą jie susidurs ir su vienos užsispyrusios šalies pasipriešinimu, ir su Sovietų Sąjungos atominė galia. Kovinės operacijos saloje kaina privalo kuo labiau išaugti. Tam tikra prasme Kubos patiriamas pavojus turi prilygti JAV jaučiamai grėsmei. Logiška, kad tik mūsų raketų su branduolinėmis galvutėmis dislokavimas šalies teritorijoje duos norimos naudos.“¹¹⁶

Anot Aleksejevo, Chruščiovas neapsiribojo „išgelbėkime Kubą“ argumentais, tęsė pasisakymą, palietė skirtumą tarp sovietų ir amerikiečių branduolinių arsenalų bei tvirtino, kad SSRS raketos Kuboje atkurs abipusio susinaikinimo grėsmės palaikomą pusiausvyrą. „Amerikiečiai jau apsupo Sovietų Sąjungą savo karinėmis bazėmis ir daugiatiksliais raketų įrenginiais. Turėtume atsilyginti jiems ta pačia moneta, tegu pajunta ir supranta, kaip jaučiasi tie, į kuriuos nutaikyti branduoliniai ginklai“, – sakė jis. Sovietų lyderis ne veltui paminėjo JAV raketų pajėgumus Europoje ir Turkijoje. Maršalas Malinovskis ypač nerimavo dėl raketų „Jupiter“ Turkijoje. Malinovskis buvo įspėjęs Chruščiovą, kad jos gali pasiekti SSRS teritoriją per dešimt minučių. Atsakymo į amerikiečių balistinės raketos „Minuteman“ dislokavimą sovietai neras dar ilgus metus, tačiau „Jupiter“ pavojų galėjo atremti nedelsiant, atgabendami savo raketas į Kubą. Akivaizdu, kad Sovietų Sąjungos vadovas nenorėjo praleisti tokios galimybės.¹¹⁷

Be to, Chruščiovas nesitikėjo savo atsakymu į amerikiečių keliamą branduolinę grėsmę išprovokuoti atominį karą, juk sovietai tylomis susitaikė su JAV raketų pajėgumais Turkijoje. Baigdamas kalbą Prezidiumo posėdyje jis išreiškė pasitikėjimą „pragmatiškais amerikiečiais, kurie nesiryš beprasmei rizikai“. „Ir mes nieko negalime imtis prieš Turkijoje,

Italijoje ir VFR esančias JAV raketas, nutaikytas į SSRS, – pasakė jis. – Kiekvienas praktiškas Jungtinių Valstijų politikas turėtų galvoti taip pat, kaip mes mažstome šiandien.“ Chruščiovas omenyje turėjo prezidentą Kennedy'į ir kitus, į atsargumą linkusius jo šalininkus Demokratų partijoje. Jis nenorėjo, kad sovietų operacija Kuboje pakenktų demokratų pasirodymui Kongreso rinkimuose lapkritį. Beje, tai tapo dar vienu argumentu už operacijos slaptumą. „Šiuo metu būtina vengti viešumo, nes politinės aistros per rinkimų į Kongresą kampaniją pasiekia apogėjų“, – sakė Chruščiovas.¹¹⁸

SSRS vadovo kalba tapo į Kubą vykstančios aukšto lygio delegacijos pozicijos pagrindu. Uzbekistano komunistų partijos sekretoriaus Šarafa Rašidovo vadovaujama grupė turėjo išvykti po kelių dienų. Pagal vizito darbotvarkę, daugiausia dėmesio ketinta skirti salai teikiamai ekonominei pagalbai. Kariniais ir branduoliniais užtaisais ginkluotų raketų klausimai liko nepaminėti. Su delegacija turėjo vykti maršalas Biriuzovas ir paskirtasis ambasadorius Aleksejevas. Prieš grupei iškeliaujant, Chruščiovas pakvietė jos narius į valstybinį vasarnamį prie Maskvos. Aleksejevas prisiminė ramybės ir „visiškos vienybės“ atmosferą, kuri supo Centro komiteto prezidiumo narius. Bet kokį pasipriešinimą savo planams įveikęs sovietų lyderis pasakė atsisveikinimo kalbą ir visi išsiskirstė.¹¹⁹

* * *

Gegužės 28-ąją Rašidovas, Biriuzovas, Aleksejevas ir likę delegacijos nariai išvyko į Gvinėją, buvusią Prancūzijos koloniją Vakarų Afrikoje. 1962 m. nepriklausomybę atgavusi šalis buvo sovietų sąjungininkė. Iš jos delegacija išskrido į Havaną. Tiesioginių skrydžių tarp Kubos ir SSRS nebuvo, todėl Gvinėjos sostinė Konakris taps tarpine stotele dešimtims, jei ne šimtams į „laisvės salą“ vykstančių sovietų karininkų. Kubos sostinė Sovietų Sąjungos atstovai pasiekė praėjus vos dienai nuo kelionės pradžios. Aleksejevas paprašė Raulio kuo greičiau surengti susitikimą su broliu. Tą patį vakarą Fidelis priėmė garbės svečius. Įvykiai vijo vienas kitą.¹²⁰

SSRS ir Kubos atstovų posėdyje dominavo raketų tema, o ne ekonominės pagalbos klausimai. Delegacijos vadovas Rašidovas pasisakė retai, daugiausia kalbėjo Biriuzovas. Kubiečiai užsirašinėjo. Susitikime vertėjavęs Aleksejevas pirmą kartą matė, kad jie kažką žymėtusi popieriuje. Maršalas diskusiją pradėjo išreikšdamas sovietų susirūpinimą dėl augančios

Amerikos invazijos grėsmės ir pasiteiravo Castro, ko reikėtų imtis, kad pavyktų jos išvengti.

Kubos lyderis nujautė, kad bręsta kažkas ypatinga, nusprendė neapsiriboti papildomos karinės paramos prašymu ir griebė jautį už ragų. Jis senokai siekė sutarties su SSRS dėl apsaugos garantijų JAV puolimo atveju. Castro'as atvedė Kubą į socialistinę stovyklą ir pageidavo susitarimo, panašaus į Sovietų Sąjungos ir dalies Rytų Europos valstybių sudarytą Varšuvos paktą, arba įsipareigojimų, tapačių NATO sutarties 5-ajam straipsniui, kada vienos valstybės narės užpuolimas laikomas jų visų užpuolimu. Praėjus daugeliui metų Castro'as prisiminė tokius savo žodžius: „Taigi, jei Jungtinės Valstijos suprastų, kad įsiveržimas į Kubą reikštų karo su SSRS pradžia, tikrai nesiryžtų tokiai invazijai.“¹²¹

Biriuzovas užuominos nesuprato arba nusprendė praleisti ją pro ausis. Jis pasinaudojo Kubos vadovo žodžiais, kad įpirštų savąjį problemos sprendimo būdą – raketas. „Kaip būtent tai padaryti?“ – klausė maršalas, omenyje turėdamas Castro siūlymą leisti JAV suprasti, kad įsiveržimas į Kubą reiškia karą su SSRS. Jis tęsė: „Reikia imtis konkrečių priemonių, kad tai būtų matoma.“ Pasak Aleksejevo, Biriuzovas pareiškė, kad „Sovietų Sąjungos vyriausybė pasirengusi visomis įmanomomis priemonėmis padėti Kubai stiprinti gynybinius pajėgumus, net svarstyti galimybę dislokuoti tarpinio nuotolio raketas jos teritorijoje, jei draugams kubiečiams tokia potencialaus agresoriaus atgrasymo priemonė pasirodytų veiksminga“.¹²²

Castro'as nutilo. Aleksejevas pajuto Biriuzovo nerimą. Maršalui „patikėjo užduotį pasiūlyti dislokuoti strateginę raketinę ginkluotę. Jis galėjo nerimauti, kad mes nesutiksime“, – praėjus daugeliui metų susitikimą prisiminė Castro'as. Atėjo metas Kubos lyderio sprendimui, bet jis išgirdo visiškai naują pasiūlymą, kuris liudijo apie esminį Sovietų Sąjungos politikos pokytį.

Anksčiau tą patį mėnesį Castro'as skundėsi, kad sovietai nenori perduoti reikiamo skaičiaus priešlaivinių raketų „Sopka“ pakrančių gynybai ir galimai invazijai atremti, nes vietoj trijų paleidimo įtaisų pasiūlė vos vieną. Staiga jis sulaukė galimybės gauti branduolinių raketų. Castro'as turėjo atsižvelgti į pasiūlymo politinę pusę, nes Kubos vadovas viešai kovojo prieš užsienio valstybių karines bazines Lotynų Amerikoje. Apie tai Aleksejevas buvo užsiminęs Chruščiovui. Reikėjo daug ką suvokti ir apmąstyti.¹²³

Castro'as nusprendė neskubėti. Jis pažadėjo aptarti pasiūlymą su kolegomis Kubos vadovybėje ir kuo greičiau pateikti oficialų atsakymą. Vis

dėlto iš pirmo žvilgsnio atrodė, kad Castro'as teigiamai žiūri į šią idėją. Jis greitai rado užsienio valstybių karinių bazių problemos sprendimą. Kubos vadovas pažymėjo, kad raketos gintų socializmą visame pasaulyje, ne tik saloje. „Mintis labai patraukli, nes leistų apginti Kubos revoliuciją ir pasitarnautų visiems, pasaulyje ginantiems socializmą bei engiamus žmones ir kovojantiems su gėdingu Amerikos imperializmu, kuris siekia savo valią primesti kiekvienam žmogui Žemėje“, – pasakė jis sovietų delegacijai. Castro'as pasiteiravo svečių apie planuojamą Kuboje dislokuoti raketų skaičių ir jų pajėgumus.¹²⁴

Rytojaus dieną, gegužės 30-ąją, susitiko Suvienytosios revoliucinės organizacijos vadovybė. Šios Castro kuriamos Komunistų partijos posėdyje dalyvavo Che Guevara ir „senosios“ Komunistų partijos pirmininkas Blasas Roca. Jis 1961 m. spalį viešėjo sovietų partijos suvažiavime, kurio metu perdavė Chruščiovui simbolinę Kubos revoliucijos vėliavą. Fidelis jau apsisprendė, kad būtina sutikti su raketų dislokavimu revoliucijai išgelbėti, ir dalyviams išdėstė savo argumentus. „Mums mintis apie raketas nepatiko. Tačiau privalėjome atsakymo ieškoti galvodami apie savo moralinę, politinę ir internacionalistinę pareigą, kaip ją supratome“, – vėliau prisimindamas dalijosi Castro'as. Galiausiai posėdyje buvo nuspręsta priimti sovietų pasiūlymą. Kubos lyderis su Biriuzovu susitiko tą pačią dieną.

„Jei dėl to sustiprės socialistinė stovykla ir – mums tai antroje vietoje – bus prisidėta stiprinant Kubos gynybą, esame pasirengę saloje rasti vietos tokiam raketų skaičiui, kokio reikės. Net tūkstančiui, jei nuspręstumėt tiek atsiųsti“, – maršalui pasakė Castro'as.¹²⁵

Biriuzovas įvykdė pirmąją užduoties dalį ir užsitikrino Kubos vadovo palaikymą. Dabar atėjo laikas įvertinti, ar įmanoma saloje dislokuoti raketą ir išvengti, kad jas aptiktų amerikiečiai. Kitą dieną po Fidelio duoto sutikimo, gegužės 31-ąją, maršalas ir Raulis Castro'as, tuo metu ėjęs gynybos ministro pareigas, kartu išvyko apžiūrėti galimų raketų paleidimo vietų. Raulis sužinojo, kad kubiečiai sulauks 20 metrų ilgio raketų (iš tiesų R-12 ilgis viršijo 22 metrus, o R-14 – 24 metrus). Vėliau jis kalbėjosi su Fidelio ir suabejojo, ar tikrai įmanoma jas paslėpti nuo JAV. Tačiau Biriuzovas atrodė visiškai ramus, nors jam turėjo būti akivaizdu, kad palmės Kuboje negali veiksmingai paslėpti šimtus kvadratinių metrų užimančių paleidimo įtaisų.¹²⁶

1962 m. rudenį generolas Gribkovas, vienas operacijos „Anadyr“ autorių, apsilankė saloje ir įsitikino, kad gamtos prieglobstis ten nėra pats

tinkamiausias karinei įrangai maskuoti. Vėliau jis skundėsi „siaubingu strateginiu nemokšišku kvepiančia išvada, kad raketos galima lengvai ir slapta dislokuoti Kuboje, nes ten <...> daug palmių sąžalynų“. Generolui nederėjo kritikuoti savo tiesioginio karinio vadovo, todėl jis apkaltino Rašidovo delegacijos „specialistus“. Chruščiovas įpareigojo Biriuzovą užsitikrinti palaikymą „Anadyr“. Gal maršalas būtų argumentavęs priedangos trūkumu, jei Castro'as būtų atmetęs sovietų siūlymą. Kubos lyderis sutiko, todėl Biriuzovas, tikėtina, nemanė turįs kitą pasirinkimą.

Į Maskvą jis grįžo su dviem geromis naujienomis: Castro'as sutiko ir Kuboje yra raketoms užmaskuoti tinkamų vietovių.¹²⁷

Birželio 10-ąją maršalas pateikė ataskaitą Centro komiteto prezidiumui. Po jo pasisakė pirmasis sekretorius. Glaustuose posėdžio užrašuose buvo apibendrinta Chruščiovo kalba: „Imtis klausimo sprendimo. Tikiu, kad operaciją vainikuos sėkmė.“ Jo pergalė reiškė pagrindinio sumanymo oponento Anastaso Mikojanos nesėkmę. „Castro'as sutiko, taip pat buvo nustatyta, kad salos gamta tinka paslėpti raketas. Manęs tokia išvada neįtikino“, – vėliau prisiminė Mikojanas. Tuo metu džiūgaujantis SSRS vadovas laiške Kubos lyderiui išsakė pasitenkinimą delegacijos vizito rezultatais ir Castro sprendimu sutikti su raketų dislokavimu. Tai „dar labiau įtvirtins Kubos revoliucijos pergalę ir nulems mūsų bendrų santykių sėkmę“, – tvirtino Chruščiovas. Nors Fidelis Castro'as pabrėžė naudą pasaulio socializmui, Nikita Chruščiovas daugiausia dėmesio skyrė pačiai salai teikiamai pagalbai. Vis dėlto jų politiniai argumentai buvo antraeilės svarbos. Vadovai susitarė dėl esmės – atgabenti raketas į Kubą. Nuskambėjo operacijos „Anadyr“ starto šūvis.¹²⁸

Bandydamas pagerinti savo pozicijas namuose ir užsienyje po to, kai žlugo mėginimas įsiveržti į Kiaulių įlanką, J. F. Kennedy'is skubėjo susitikti su N. Chruščiovu, bet sulaukė dar vieno niukso ir ultimatumo palikti Vakarų Berlyną. Kennedy'io susitikimas su Chruščiovu Vienoje. 1961 m. birželio 3 d.

1962 m. gegužę susirūpinęs dėl galimybės prarasti Kubą po kito JAV remiamo įsiveržimo arba dėl maoistinio perversmo Havanoje N. Chruščiovas nusprendė saloje įrengti sovietines branduolines raketas. Nuotraukoje jis apsuptas pagrindinių užsienio politikos patarėjų. Šalia sovietų lyderio – SSRS gynybos ministras maršalas Rodionas Malinovskis, kuris palaikė Kubos avantiūrą. Jam priešingasis ministro pirmininko pirmasis pavaduotojas Anastasas Mikojanas – trečias iš kairės.

Kavaleristas, armijos generolas Isa Plijevas vadovavo SSRS kariuomenės grupuotei Kuboje per Kubos raketų krizę. 1962 m. birželio mėnesį vadovavo žiauriai malšinant Novočerkasko riaušes.

Sovietų raketinių pajėgų Kuboje vadas, generolas majoras Igoris Stacenko. Jo teigimu, spalio 28 d., kai iš Maskvos gautas įsakymas išmontuoti raketas, buvo paruoštos tik šešios–aštuonios.

Sovietų povandeninio laivo B-59 kapitonas Archipovas atsisakė paleisti branduolinę torpedą į JAV karinius laivus per incidentą Sargaso jūroje 1962 m. spalio 27 d.

1962 m. spalio 27 d. per Kubos raketų krizę 11-ojo JAV karinio jūrų laivyno eskadrinių minininkų grupė ir lėktuvnešis „USS Randolph“ netoli Kubos aptiko branduoliniu ginklu ginkluotą „Foxtrot“ klasės sovietų povandeninį laivą B-59, kuris bandė slėptis tarptautiniuose vandenyse.

Prezidentas J. F. Kennedy'is (dešinėje) 1962 m. Baltuosiuose rūmuose kalbasi su gynybos sekretoriumi Robertu McNamara ir Jungtinių štabų vadų pirmininku generolu Maxwello D. Tayloru. Amerikos generolai troško invazijos į Kubą ir net galimas taktinių branduolinių ginklų buvimas saloje neprivertė jų būti atsargius.

Naujojo Jungtinių štabų vadų pirmininko generolo Maxwello D. Taylora priesaikos ceremonija 1962 m. spalio 1 d. Per visą krizę padedamas JFK generolas sugebėjo kontroliuoti kariškius. Dešinėje – generalinis prokuroras Robertas Kennedy'is, ištikimas brolio leitenantas ir pagrindinė figūra per krizę.

SSRS užsienio reikalų ministras Andrejus Gromyka ir Sovietų Sąjungos ambasadorius JAV Anatolijus Dobryninas per susitikimą Baltuosiuose rūmuose 1962 m. spalio 18 d. bando įtikinti JAV prezidentą Johną F. Kennedy'į (dešinėje), kad Kuboje nėra sovietų puolamųjų ginklų. Kennedy'is per susitikimą neprisitarė apie aptiktas raketas, nors jau ruošė karinių oro pajėgų smūgį sovietų bazėms.

Sovietų vidutinio nuotolio raketų R-12 įrenginiai Kuboje pirmą kartą buvo aptikti žvalgybos lėktuvu U-2
1962 m. spalio 14 d.

JAV ambasadorius Jungtinėse Tautose Adlai'us Stevensonas šią San Kristobalio raketų bazės ir kitas aeronuotraukas pademonstravo JT posėdyje spalio 25 d.

